

KIELEMME KÄYTÄNTÖ

Eräiden vieraiden sanojen kirjoitus- ja ääntöasusta

Kuinka on taivutettava sellaisia sävelnimiä kuin *cis*, *des*? Puheessa niiden vartalo on geminaatallinen, äännämme »sissiiä,» »dessissä»; onko siis kirjoitettava *cis*: *cisiä*, *cis*: *cissiiä* vai ehkä *cis*: *cis'iiä*? Tätä on Kielitoimistolta tiedusteltu — ja koska kielenkäyttökysymyksetkin kuuluvat juhlistavamme harrastuksiin, saanen pohtia pulmaa tässä hänelle omistetuissa vihossa. Kysymys on laajempi ja koskee useita konsonanttiloppuisia vieraita erisnimiä ja muita sitaattilainoja.

Ensiksikin sellaiset sitaattilainat, joiden perusmuodossa on viimeisenä äänteenä vokaalia tai soinnillista konsonanttia seuraava *k*, *p*, *t*, ovat puheessa yleensä astevaihtelun alaisia: *Spaak* (späkkia : späkin), *Dick* (dikkiä : dikin), *Falk* (falkkia : falkin), *Flink* (fliḱkiä : fliḱkin), samoin *beatnik*, *Henrik*, *Irak*, *Jermak*, *Lamarck*; *pop*, *Finnpulp*, *ketchup*; *Kant*, *sanskrit*, *Tiibet*, *Sargent*, *Frankfurt*, *Hagert*. Astevaihtelu ei kuitenkaan ole aivan poikkeuksetonta; esim. unkarilaisia nimiä sellaisia kuin *Papp* ja *Horváth* kuuluu taivutettavan vaihteluttomina (pappin, horvätia), samoin sellaisiakin tuttuja nimiä kuin *Tott* ja *Pitt* (tottin, pittin). Yleinen suunta on kuitenkin selvä.

s-loppuiset sitaattilainat ovat monitahoisempia. Lyhyen ensimmäisen tavun vokaalin jälkeen on taivutusmuodoissa geminaattaääntämys vallitseva: *cis* (sissin), *Hus* (hussia), *HOS* (hossissa), samoin soinnillisen konsonantin jälkeen: *Hals* (halssin), *Ems*, *Mars*. Ensimmäisen tavun pitkän vokaalin jälkeen ääntämys horjuu, diftongin jälkeen taas vallinne geminaatta: *Maas* (mäsin ~ mässin), *Loos* (lüsin), *ais* (aissin), *Gauss* (gaussin). Kauempana sanassa *s* vokaalin jälkeen

säilyy lyhyenä: *Burgos* (burgosin), *allantois* (allantoisin). Soinnillisen konsonantin jälkeen esiintyy yleensä geminaatta, mutta yksinäis-*s*:ääkin kuulee joskus: *Simons* (sīmonssin), *Fanjunkars* (fānjuḱkarssissa), *preesens* (prēsenssiä ~ prēsenssiä).

f:n käsittely on taas hiukan erilaista. Soinnillisen konsonantin jälkeen vallitsee yleensä geminaatta: *golf* (golffia), *Düsseldorf* (düsseldorffissa). Vokaalin jälkeen esiintyy kirjavuutta: *van de Graaf* (gräfin ~ gräffin), *Life* (laiffia), *If* (ifin ~ iffin), *Siff* (siffiiä), *Cardiff* (kädiffin ~ kädifin). *ov*-loppuiset venäläiset nimet, silloin kun ne äännetään *f*:llisinä eikä *v*:llisinä, ovat yleensä geminaatallisia: *Sinebrychhoff* (sinebrükoffin), *Tšehov* (tšehovin ~ tšehoffin).

Myös soinnillinen konsonantti esiintyy usein geminaattana lyhyen pääpainollisen vokaalin jälkeen: *SVUL* (svullin), *HOL* (hollia), *Mum* (mummaa ~ mummia), *Vim* (vimmiä ~ vimiä). Ruotsalaiset ja saksalaiset nimet (myös yhdysperäiset) lienevät aina geminaatallisia: *Mann* (mannin), *Fromm* (frommin), *Berg-häll* (bärihellin), *Snellman* (snelmannin). Samoin ääntyy geminaatta useampitavuisissa ranskalaisissa nimissä: *Laval* (lava·llin), *Cézanne* (seza·ninen ~ seza·ninin), *Maupassant* (mopasa·ḱḱin, jos ei pyritä säilyttämään nasaalivokaalia). Näin siinäkin tapauksessa, että nimi suomessa ääntyy alkupainoisena (sezannen jne.). Sen sijaan ääntyvät esim. venäläiset nimet *Don*, *Krim*, *Mig* aina yksinäiskonsonanttisina, samoin yleensä yksitavuiset englantilaiset nimet: *Al*, *Ben*, *Kim*, *Sam*, *Tom*. Kirjoitustapa vaikuttaa ilmeisesti asiaan: nimiä *Cobb* ja *Todd* tai-

vuteltaneen kernaasti geminaatillisina (kobbin, toddin), nimiä *Ned* ja *Sid* yksinäiskonsonanttisina. Samoin espanjalaisen sankarin *Cidin* nimessä (joka meillä yleensä äännetään »sid») esiintyy yksinäis-d. — Kauempana sanassa soinnilliset konsonantit eivät koskaan geminoitune.

Näitä kvantiteetinvaihteluja ei ortografia yleensä ota huomioon. Aikaisemmin tämä ei ollut mitenkään erityisen poikkeuksellista, mutta nykyään, kun erikoislainojen ääntämykseen suositellaan kirjoitusasun kvantiteetteja (»komparatiivi» pro »kompparatiivi»), tämä ristiriita vieraiden sanojen loppukonsonanttien kirjoitus- ja ääntöasun välillä on huomion arvoinen. Omissa sanoissamme on ainakin yksi, jossa sama kvantiteetti-ilmiö esiintyy ja jossa se kirjoitetaan ääntöasun mukaan, nimittäin substantiivina käytetty *jos*. Nykysuomen sanakirjassa on esimerkki »Ei mitään josseja, hyvät ystävät!» On myös verbi *jossitella*. Samaa näkee sellaisten vieraiden appellatiivien taivutuksessa kuin *beatnik* (*beatnikkejä* jne.). Hyvin yleinen on myös kirjoitustapa *tiivettiläinen* (näin mm. Nykysuomen sanakirja; siellä on myös kielennimi *tiivetti*). Yleensä kuitenkin kirjoitetaan erisnimissä ja niiden johdoksissa vaihtelematon konsonantti: *Henrikiä* (perusmuodosta *Henrik*; *Henrikiä* edellyttää perusmuotoa *Henrikki*), *newyorkilainen*, *Kentiä*, *Lamarckin*, *Tottin*, samoin *Halsin*, *Lindforsia*, *Düsseldorfissa*. Kun erisnimissä — joiden joukko on verrattomasti suurempi kuin appellatiivien — käytäntö on tällainen, on vaikea ajatella appellatiiveihin erilaista suositusta. Kun kirjoitetaan *Irak* : *Irakia*, on johdonmukaista kirjoittaa myös *beatnik* : *beatnikkiä*.

Joskus näkee käytettävän apuna heittomerkkiä: *pop'ia*, *newyork'ilainen*, mutta sitäkään ei tee mieli suositella, koska käytännön säännöttäminen olisi hankalaa. Esim. suositus *Kent* : *Kentin* : *Kent'ia* toisi uuden sudenkuopan ortografiaamme, ja joka paikassa käytetty heittomerkki taas tuntuisi turhan raskaalta (*Henrik'in*, *sanskrit'issa*). Siis näyttää parhaalta tässä kohdin säilyttää nykyinen yleisin kirjoitustapa.

Voisiko sitten ääntämystä säännöttää? En pidä suotavana yritystä tässä muokuttaa ääntämystä kirjoitukseen. Normaalina pitäisin ääntämystä, joka noudattelee samantyyppisten erikoislainojen vartalon äänneasua, siis esim. *Kent* : *kentin* : *kenttiä*, koska on tyyppi *tentti* : *tentin* : *tenttiä*, *Irak* : *irakin* : *irakkia*, koska on *kajakki* : *kajakin* : *kajakkia*, samoin *Hals* : *halssin*, vrt. *valssi* : *valssin*, *Maas* : *mäsin*, vrt. *vaasi* : *vaasin*, *aiss* : *aissin*, vrt. *maissi* : *maissin*, jne. Poikkeuksetonta tämän ei tarvitse olla; esim. ääntämys »präsensin» on hyvin luonnollinen huolimatta tyyppistä *reagenssi*. Yksinäiskonsonantin ja geminaataan ero ei näissä tapauksissa ole distinktiivinen.

*

Suomen Akatemian kielilautakunta käsitteli tätä asiaa kokouksessaan 12. 12. 1966 ja yhtyi edellä annettuun ortografiseen suositukseen. Se geminoituminen ja astevaihtelu, jota esiintyy eräiden konsonanttiloppuisten vieraiden nimien ja muiden sitaattilainojen loppukonsonantin käsittelyssä, jääköön kirjoituksessa merkitsemättä. Ääntämisestä kielilautakunta ei halunnut antaa sitovaa ohjetta.

MATTI SADENIEMI